

The background of the cover is black, featuring several stylized illustrations of people in traditional Galician folk costumes. The central figures are two women in bright orange dresses, one with her arms raised and the other in a dynamic pose. Surrounding them are other figures in various poses, rendered in shades of teal and light blue. The overall style is graphic and celebratory.

ELISA *e* MARCELA

XULIA VICENTE

Consello
da Cultura
Galega

ELISA
e
MARCELA

XULIA VICENTE

Consello
da Cultura
Galega

Edita

© Consello da Cultura Galega, 2020
Pazo de Raxoi • 2º andar • Praza do Obradoiro
15705 • Santiago de Compostela
T 981 957 202 • F 981 957 205
correo@consellodacultura.gal
www.consellodacultura.gal

Guión e debuxo

Xulia Vicente
xuliavicente7@gmail.com
xuliavicente.tumblr.com

Imprime

Lugami

ISBN 978-84-17802-21-9
Depósito Legal: C 725-2020

PREZADA MARCELA:
CONTO AS NOITES QUE PASAN
SEN ESTAR PRETO DE TI, PERO
MÁIS CONTO OS DÍAS QUE RESTAN
PARA VOLVERNOS VER.

AGORA QUE MIÑA PRIMA MARCHOU,
E FICAS TAN SOA, ESTOU TENTADO
DE PERCORRER A DISTANCIA
QUE NOS SEPARA TODAS
AS NOITES PARA TE COIDAR.

SEI QUE NON É POSIBLE, PERO O AMOR
QUE NOS UNE DESBÓRDAME O CORPO. MORRO
POR QUE POR FIN CASEMOS E POIDA FACERCHE-

AI, ISTO MELLOR
NON LLO LEO,
HIHIHI...

SAÚDATE CON MOITO
AGARIMO O TEU
MARIO, QUE ADOECE
POR REUNIRSE
CONTIGO DE NOVO.

OH, PERO ESTE DON
MARIO ÉLLE TODO UN
CABALEIRO!

A CORUÑA,
1884

EI,
ATÓPASTE
BEN?

EH?

PRECISAS AXUDA
CON ALGO?

AH, TES UN BECHO
NO LIBRO! AGARDA,
XA ME ENCARGO!

que?
N-NON FAI FALTA,
PÚXENA EU AÍ!

OH?

ESTABA NA RÚA,
PASABA A XENTE E PENSEI
QUE NON ERA O MELLOR
SITIO PARA ELA...

XA... HABERÍA QUE
APARTALA DE AQUÍ...
PERO... TI NON DEBERÍAS
ESTAR NA CLASE?

AH! SI,
DEBERÍA
MARCHAR...

POIS DEIXA,
QUE XA ME
ENCARGO EU.

NON PODE IMPEDIRME VELA!

ESTA É A MIÑA CASA e TI NON ES BENVIDA! NON VOU DEIXAR QUE INFLUENCIAS MÁIS A MIÑA FILLA!

ELA QUERE FICAR NA CORUÑA! DÉIXEME PASAR!

LISCA DE AQUÍ, IMPERTINENTE! MARCELA VAI ESTAR MOITO MELLOR EN MADRID!

COUSO,
1897

ELISA, TOLEACHES!?
MAÑÁ TES CLASE!

POIS NON SEI
COMO, SE SON
CASE AS...

E A PÉ HEI
VOLVER!

EU NON
DIXEN TAL
...

AI MARCELA, PERO
XA ESTOU PEDINDO EU
ALGUNHA MÁIS PRETO.

SE CHE VAI BEN NESTA ESCOLA,
DÁME CARRAXE QUE PIDAS
TRASLADO TI TAMÉN.

DÍXOLLE A MESTRA
ELEMENTAL Á MESTRA
SUPERIOR!

XA CHE
VALE!

A VER, EN SERIO,
SE ME CONCEDEN A ESCOLA
DE DUMBRÍA OU ALGUNHA
OUTRA COMPLETA, PODERIAMOS
VIVIR TRANQUILAS
CO MEU SOLDADO.

NON QUERO
QUE SIGAS FACENDO
10 KM DE NOITE PARA
VIR TODOS OS DÍAS!

SABES QUE
OS FAGO
CON GUSTO.

SEINO...

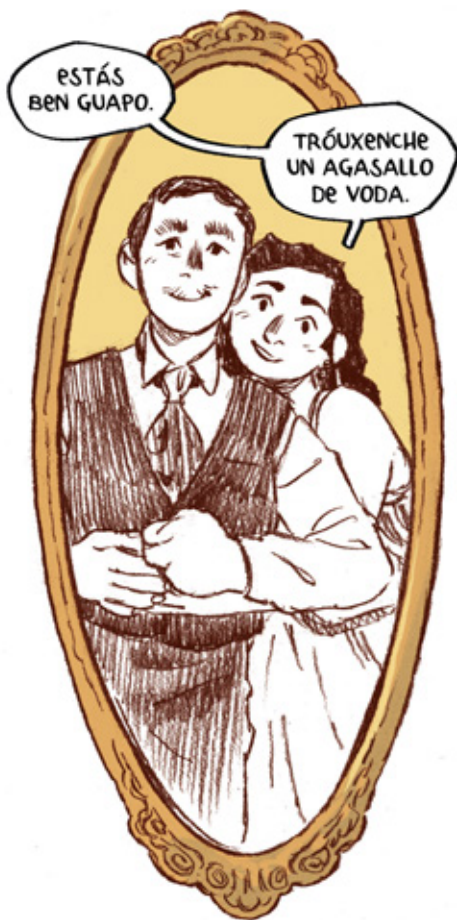

A CORUÑA,
XUÑO DE 1901

ESTÁS
BEN GUAPO.

TRÓUXENCHE
UN AGASALLO
DE VODA.

APROVEITA
QUE AGORA
TI PODES!

ESTÁS
SEGURA...?

NON PODEMOS
SEGUIR ASÍ.

... ENTÓN...
ESTÁ DECIDIDO.

A PRÓXIMA VEZ QUE NOS VEXAMOS
TERÁS QUE CHAMARME MARIO.

*Pic
Pic*

Pic

PERO SE NACEU VOSTEDE
NA CORUÑA, COMO NON
ESTÁ BAUTIZADO?

É UNHA
TRISTE HISTORIA,
PADRE.

VERÁ, MEU PAI MORREU
ANTES DE NACER EU, E MIÑA
NAI CASOU CUN SÚBDITO INGLÉS
QUE VIVÍA AQUI. PERO, CLARO,
ERA PROTESTANTE. ESTE HOME
LEVOUME DE NENO PARA
INGLATERRA, A TRABALLAR
NUNHA FÁBRICA DA SÚA
FAMILIA.

COITADO...

COMO LLO CONTO.
MAIS CANDO VOLVÍN A GALICIA,
HAI CATRO ANOS, MIÑA IRMÁ
MAIOR ACOLLEUME, E NA SÚA
CASA COÑECÍN A MULLER
DA QUE NAMOREI: MARCELA
GRACIA. VERÁ, PADRE,
MARCELA E MAIS EU
QUEREMOS CASAR.

E CLARO, POR ISO
O BAUTISMO... PERO, PARA
PROCEDER, TERÍAS PRIMEIRO
QUE APRENDER O
CATECISMO.

A CORUÑA,
MAIO DE 1901

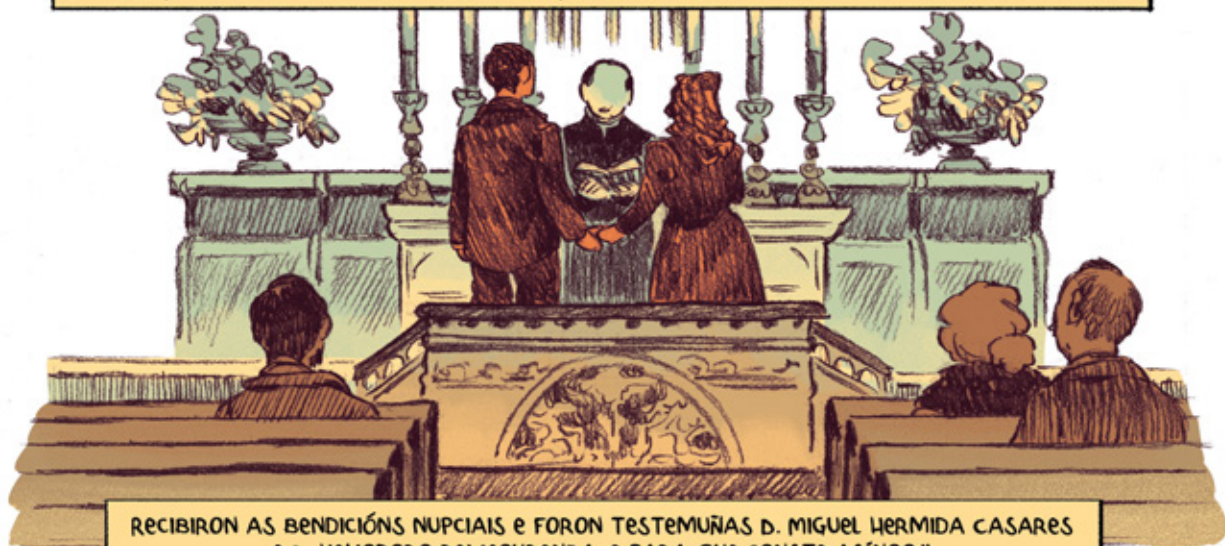
"O VINTE e SEIS DE MAIO DE MIL NOVECENTOS UN. EU, O DOUTOR D. VÍCTOR CORTIELLA SOMOZA, CURA PÁRROCO DE SAN XURXO DA CIDADE DA CORUÑA, BAUTICEI SOLEMNEMENTE NA FORMA DE ADULTOS AO MOZO D. MARIO SÁNCHEZ LORIGA, O CAL NACEU ÁS OITO DA MAÑÁ DO DÍA OITO DE SETEMBRO DE MIL OITOCENTOS SESENTA e NOVE."

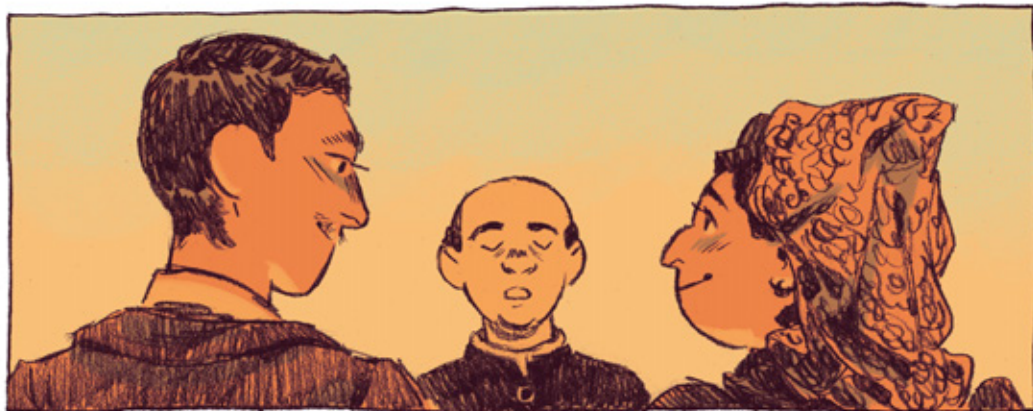

"O OITO DE XUÑO DE MIL NOVECENTOS UN. EU, O DOUTOR D. VÍCTOR CORTIELLA SOMOZA, CURA PÁRROCO DE SAN XURXO DA CIDADE DA CORUÑA, ASISTÍN AO MATRIMONIO QUE POR PALABRAS DE PRESENTE E MUTUOS CONSENTIMENTOS CONTRAERON NESTA IGREXA PARROQUIAL DE SAN XURXO POR UNHA BANDA: D. MARIO JOSÉ SÁNCHEZ LORIGA, SOLTEIRO, DE TRINTA E UN ANOS DE IDADE, NATURAL E VECIÑO DESTA DE SAN XURXO; E POR OUTRA: D^a MARCELA GARCÍA IBEAS, TAMÉN SOLTEIRA, DE TRINTA E CATRO ANOS DE IDADE, NATURAL DE SANTA ÁGUEDA DA CIDADE DE BURGOS.

RECIBIRON AS BENDICIÓNS NUPCIAIS E FORON TESTEMUÑAS D. MIGUEL HERMIDA CASARES E D. HELIODORO REI MOURENZA. E PARA QUE CONSTE ASÍNOO."

BOS DÍAS, MARCELA,
RECIBIMOS NOVA DO TEU
CASAMENTO.

ASÍ É,
DON FEDERICO,
VOLVÍN DA CORUÑA
CO MEU HOME,
MARIO.

MAIS, MARCELA, A MIÑA DONA,
EUXENIA, DÍXOME QUE VIU O TAL
MARIO, E...

PARECELLE
QUE ERA ELISA.

ELISA? NON, É QUE MARIO É O SEU CURMÁN,
O PARECIDO É INCRIBLE, NORMAL QUE SE
CONFUNDIRAN!

CHAMABAN POR MIN,
CABALEIROS?

EN QUE OS
PODO AXUDAR?

QUE ME PARTA
UN RAIÓ...

SI QUE É
A ELISA!

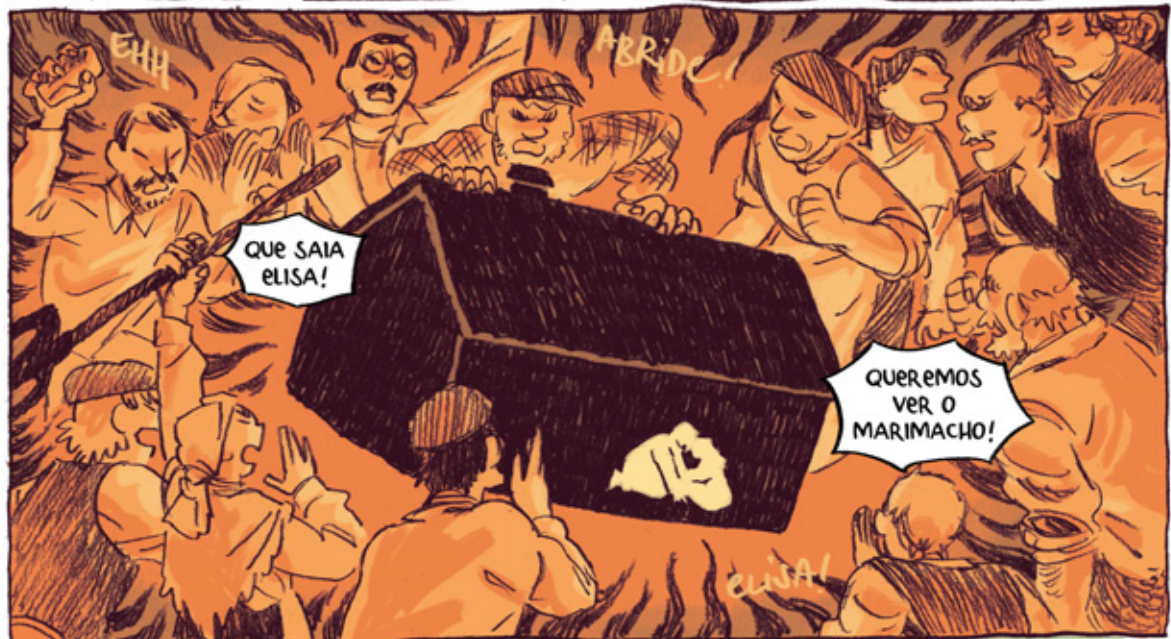
PERO COMO
VAI SER ELISA!
QUE ABSURDO!

E BEN, SE REALMENTE
É O TAL... MARIO, NON
LLE IMPORTARÁ
DEMOSTRALO, NON?

ESTÁN SENDO
VOSTEDS UNS VERDADEIROS
MALEDUCADOS, REMATOU
A CONVERSA!

EL MATRIMONIO SIN HOMBRE

MARIO-ELISA ANTE LA CIENCIA
O QUE DICE UN MEDICO

Las casadas
de la Coruña

JORNAL DE NOTÍCIAS
17 AGOSTO 1901

NOIVOS DE CONTRABANDO

Avisadas pelas autoridades espanholas de un "casamento sem homem", aparecen no Porto

A PROVÍNCIA

16 AGOSTO
1901

**CONSORCIO DE DÚAS MULHERES.
PRISÃO DOS NOIVOS NO PORTO**

encontrada uma na estalagem da Praça da Batalha e outra no Café Lisbonense, onde ela trabalhava. presas no Aljube do Porto aguardando julgamento.

JORNAL DE NOTÍCIAS
21 AGOSTO 1901

**CONTRIBUÇÕES PARA AS
ESPANHOLAS EN CADEIA**

O Café Lisbonense está coletando contribuições para as duas espanholas mais dignas de compaixão do que de censura. Este jornal também admite doações para as infelizes Elisa e Marcela

CONTRIBUÇÕES

ELISA E MARCELA

BOM DIA
DONA MARCELA,

CHEGOU ROUPA DOADA
POR ALGUMAS VIZINHAS
E A COMIDA DO CAFÉ
LISBONENSE.

AH! GRAZAS,
GRAZAS!

ONDE ESTÁ
O COMPANHEIRO?

LEVÁRONO
HAI UN ANACO CO
COMISARIO...

JOSÉ... OU PEPE,
OU MARIO, OU O QUE SEJA...
JÁ QUE A DOCUMENTAÇÃO
PARECE FALSA.

AS AUTORIDADES ESPANHOLAS
ESTÃO PERSEGUINDO ESTE
"CASAMENTO SEM HOMEM!"...
MAS VOCÊ INSISTE QUE
VOCÊ É...

HERMAFRODITA,
COMISARIO! D-DÍXOME
UN MÉDICO QUE PODÍA OPTAR
POLO SEXO MASCULINO!

PERO QUE CHE FIXERON!?

AGARDA, DESCANSA AQUI, VOU CHE BUSCAR CAMISA E PANTALONS...

MELLOR UNHA SAIA, MARCELA...

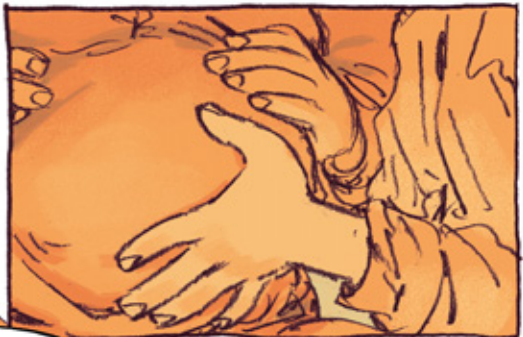
TEN, ESTA MESMA.

QUE A MIN XA NON ME ESTÁ...

LÚA DE MEL... LÚA DE FEL, MÁIS BEN!

TRANQUILA... TODO SAIRÁ BEN...

E ESTAREMOS XUNTAS AS TRES...

VIGO,
SETEMBRO DE 1901

COMO QUE
FORON LIBERADAS!?

ELISA e MARCELA CUMPRIRON A PRISIÓN PREVENTIVA
e O XUIZ PORTUGUÉS PÚXOAS EN LIBERDADE.

A PETICIÓN DE EXTRADICIÓN DAS AUTORIDADES ESPAÑOLAS FOI REXEITADA
POR NON SER SOLICITADA POLA VÍA DIPLOMÁTICA.

Esta banda deseñada relata a historia de Elisa e Marcela, dúas mulleres cuxa peculiar historia foi reconstruída a partir de documentos oficiais e de extractos de xornais, moitas veces con testemuñas de difícil comprobación. Necesariamente, este relato emprega a ficción para suplir algúns ocos e facilitar a narración. Esta bd ten a intención de divulgar e visibilizar a vida destas mulleres, pero nunca debe tomarse como unha versión cen por cen fiel á historia.

Para coñecer unha versión máis completa da investigación sobre a historia de Elisa e Marcela, recomendamos consultar *Elisa e Marcela: Amigas e amantes*, de Narciso de Gabriel. E para visitar outra versión do relato noutro medio artístico, suxerimos a obra de teatro *Elisa e Marcela*, de A Panadaría.

A investigación para escribir estas páxinas foi exhaustiva, e teño que agradecer a axuda e apoio a varias persoas que foron imprescindibles no proceso:

A Guillermina, por ser a primeira en orientarme neste camiño e achegarme tanto a Elisa e Marcela.

A Areta, Noelia e Ailen por darlle unha volta a todo e abrireme os ollos a outras posibilidades.

A Narciso, pola tremenda axuda con todos eses detalles que estaban fóra das miñas mans.

A Susanna, polo seu entusiasmo e a súa opinión desde a experiencia con guións históricos.

A Manuel, polas ideas e documentación das festas e merendas, que darían lugar á miña parte favorita.

A Benito, por escribir para esta bd a tremenda regueifa entre Elisa e Marcela e os mozos.

A Dominga, por facer memoria para axudarme co estilismo con finísimos detalles.

Graciñas a todas e, por suposto, tamén ao Consello da Cultura Galega e á súa Sección de Pensamento por confiaren en min.

Xulia

The background of the page is a black and white illustration of a crowd of people in traditional, possibly Galician, clothing. The figures are depicted in various dynamic poses, suggesting a dance or a celebration. Some are seen from the back, some in profile, and some facing forward. The style is reminiscent of a woodcut or a stylized drawing. The central text is placed over the upper-middle part of the illustration.

Elisa e Marcela non é a historia dun
“casamento sem homem”. *Elisa e Marcela*
é unha historia de amor e de liberdade.
Velaí a súa transgresión.